

2011. SZEPTEMBER 2. PÉNTEK

JEREMIÁS PRÓFÉTA KÖNYVE 7,1–20

DR. PAP FERENC

A templomba vetett hamis bit

^{7,1}Ezt a parancsot kapta Jeremiás az Úrtól: ^{7,2}Állj az Úr házának kapujába, és így hirdesd ott az igét: Halljátok az Úr igéjét, júdaiak mind, akik bementek ezeken a kapukon, hogy leboruljatok az Úr előtt! ^{7,3}Így szól a Seregek Ura, Izráel Istene: Jobbítsátok meg útjaitokat és tetteiteket, akkor megengedem, hogy ezen a helyen tartózkodjatok! ^{7,4}Ne bízzatok ilyen hazug szavakban: az Úr temploma, az Úr temploma, az Úr temploma van itt! ^{7,5}Mert csak ha igazán megjobbítjátok útjaitokat és tetteiteket, ha igazságosan ítélték ember és embertársa között, ^{7,6}ha a jövevényt, árvt és özvegyet nem nyomjátok el, és ártatlan vért sem ontotok ezen a helyen, nem követtek más isteneiket a magatok romlására: ^{7,7}akkor megengedem, hogy ezen a helyen tartózkodjatok, azon a földön, amelyet őseiteknek adtam, öröktől fogva mindörökké. ^{7,8}Ti hazug szavakban bíztok, amelyek semmit sem érnek. ^{7,9}Loptok, gyilkoltok, paráználkodtok, hamisan esküsztok, a Baalnak tömjéneztek, és más isteneiket követték, akiket nem ismertek. ^{7,10}Azután idejöttök, és megálltok előttem ebben a házban, amelyet az én nevemről neveztek el, és ezt mondjátok: Megszabadultunk! De azután ugyanazokat az utálatos dolgokat követtétek el. ^{7,11}Vajon rablók barlangjának nézitek ezt a házat, amelyet az én nevemről neveztek el? Majd én is annak nézem! - így szól az Úr.

A templom elpusztul

^{7,12}Menjete csak el szent helyemre, Silóba, ahol először szereztem lakást nevemnek, és lássátok meg, hogyan bántam vele, népemnek, Izráelnek a gonoszsága miatt! ^{7,13}Most pedig, mivel ilyen dolgokat követtétek el - így szól az Úr -, bár én intettek benneteket, idejében intettek, de ti nem hallgattatok rám, szóltam nektek, de nem válaszoltatok, ^{7,14}azért úgy bánok ezzel a házzal, amelyet nevemről neveztek el, amelyben bizakodtok, és ezzel a szent hellyel, amelyet nektek és őseiteknek adtam, ahogyan Silóval bántam. ^{7,15}És elvetek benneteket szíнем elől, ahogyan elvettem testvéreiteket, Efraimnak minden ivadékát.

Az ég királynőjét tisztelik Isten helyett

^{7,16}Te pedig ne imádkozz ezért a népért, ne mondj értük esdeklő imádságot, ne is kérlelj engem, mert nem hallgatlak meg! ^{7,17}Nem látod, mit csinálnak Júda városaiban és Jeruzsálem utcáin? ^{7,18}A fiak fát szedegetnek, az apák tüzet gyújtanak, az asszonyok pedig tésztát gyúrnak, hogy áldozati süteményeket készítsenek az ég királynőjének, és italáldozatot mutassanak be más isteneknek, és ezzel bosszantsanak. ^{7,19}Vajon nekem okoznak bosszúságot - így szól az Úr -, nem saját maguknak? Mert majd szégyen borítja arcukat! ^{7,20}Ezért így szól az én Uram, az Úr: Lángoló haragom kiárad erre a szent helyre, emberre és állatra, a mezők fájára és a föld gyümölcsére. Égni fog, nem alszik ki!

Amit a textusról tudni kell:

- exegetikai megjegyzések
- teológiai összefüggések feltárása

A Jer 7,1–8,3-at a kutatásban *templombeszédnek* nevezik (*Tempelpredigt, Temple Sermon*). Az ezt megelőző szakaszok költői szövegeihez képest most egy nagyobb prózai egységgel találkozunk, egyes kutatók a Jer 26,1kk., valamint a két szöveg hasonlósága alapján a most tárgyalandó beszédet Kr.e. 609-re, Jójákim király uralkodásának kezdetére datálják. A szöveg jelenlegi, végleges formája számos datálási és

redakcionális kérdést vet fel, amit különféleképpen oldanak, ill. válaszolnak meg a tudósok. Az bizonyos, hogy nem abban az időben járunk, amikor Jósias uralkodásának első felében fellendülni látszottak a dolgok, hiszen nincs már meg az önvizsgálat, a megtérés, a bűnbánat, a kultuszi tisztaság iránti igény. Kissé túlzó az a vélekedés, hogy a szöveg tulajdonképpen egy olyan exiliumi redakció, amely a Jeruzsálemi Templom lerombolását akarta – visszavetítve – indokolni és igazolni. Jeremiás beszédének természetesen a próféta korában és működési idejében is súlyos üzenete volt, és kijelenthetjük azt is, hogy ez a templombe-

széd döntő jelentőségű a jeremiási tradíció és teológiai alapkoncepció értelmezésére, valamint Jeremiás működésének hátterére nézve is.

A templombeszédből kiderül, hogy Jeremiás alapvetően és koncepcionálisan szemben áll azzal az *államalkotó* templomideológiával, templomfelfogással, amit a korabeli meghatározó vezető réteg, az elit Jeruzsálemben ebben az időben képviselt. Szögezzük le rögvest, hogy Jeremiás nem önmagában a Templom intézményét és jelenségét nem tudja vagy akarja elfogadni, hanem az ahhoz kapcsolt, javarészt Izráel gondolkodásától és hitétől idegen, szinkretista templomértelmezést utasítja el. Ezt a fundamentális különbséget bizonyítja, hogy Jeremiás összességében a *város ellen* prófétált, beszélt, amelynek egy része volt a Templom (Jer 26,11; a Jézus elleni legfőbb hamis vád a „Templom elleni” beszéd volt: Mt 26,61; 27,40; Mk 14,58; 15,29).

A Jeruzsálemi Templom építése tagadhatatlanul történelmi fordulópont Izráel létezésének történetében Isten népe vallására, vallási gyakorlatára és államformájára, államiségére nézve. A pusztában, a honfoglaláskor, a letelepedés korábbi szakaszaiban kétségtelenül úgy élték meg szövetséges URukat és annak kultuszát, mint aki és amely a *Sátorban* közöttük lakozik, viszonylagosan közel van. A honfoglalás, a letelepedés, a királyság megszilárdulásának olykor kaotikus, olykor fenyegetett időszakainak *valabová vezetniük kellett*; a megmaradás egyik reálpolitikai feltétele értelemszerűen a szervezettség. A letelepedés kultuszi értelemben azt is jelentette, hogy az egyes törzsek meghatározott és fix távolságra kerültek Jeruzsálemtől, amely egyszerre fogadta be Izráel népének és Izráel államának (hivatalos) kultuszát. Az ókori világban egy-egy országnak saját hivatalos vallással és kultusszal kellett rendelkeznie, amely államalkotó tényező volt; a vallás, ill. az istenek territoriális határa az államhatárral esett egybe, ezért beszélünk Egyiptom, AsszírIA, Babilon, a filiszteusok és Izráel *vallásáról*. Meg kell jegyeznünk, hogy egy-egy állam „határa” akkoriban természetesen nem úgy értelmezendő, mint ahogyan azt ma a nemzetközi jog segítségével meghatározzuk és átéljük. A szentélyben az *állam hivatalos kultusza* folyt – aki a szentély rendjét megsértette vagy illetéktelenül hatolt be oda, valójában államellenes bűncselekményt hajtott végre. Az inváziók és leigázások legfontosabb célpontja mindig a (fő)város és annak szentélye volt (ezt láthatjuk többször Izráel történetében). Aki elfoglalta és saját céljai szerint használta egy-egy ország/nép szentélyét, tulajdonképpen az országot magát foglalta el.

Az észak és dél, az északi és déli hagyományok között fekvő Jeruzsálem mint főváros jó kompromisszumnak tűnt, ahol a *Sátor* és a *szövetségláda* állandó helyet kapott. Habár konkrét adatokkal és részletekkel *expressis verbis* nem rendelkezünk, mégis megállapítható, hogy a templomépítés a Sion-hegyen törést is jelentett nem csupán a korábbi vallásgyakorlattal kapcsolatban, hanem teológiailag is. A papi dinasztia leváltása, valamint a Jeruzsálem őslakóinak számító jebúsiták beolvasztása is jelentős következményekkel járt (ahogyan országszerte a népek és vallásaik keveredése). Habár összefüggő kifejtett, részletes *templomteológia* a Szentírásban nincsen, mégis a rendelkezésünkre álló bibliai szakaszok, valamint a korabeli általános felfogás szerint sejthető, hogy a világ- és a teremtettség értelmezése, ill. a királyság intézménye szempontjából a Jeruzsálemi Templom fontos szerepet játszott. Az ÚR királyi hatalmának, mennyei trónjának leképeződése volt ez a *hajlék* („*lábai zsámolya*” 1Krn 28,2; Zsolt 11,4; 99,5; 103,19; 132,7; Ézs 66,1; Ez 43,7), amely eredetileg igyekezett Izráel korábbi hitelményét és teológiáját a templomteológia alapkritériumaival összhangba hozni, egyesíteni. Mint láthatjuk, a fogság alatti és a fogság utáni teológiai törekvések szintén ebbe az irányba mutattak, egyúttal a fogság vezető utat is igyekeztek alaposan revízió és korrektúra alá venni.

A Jeruzsálemi Templom olyan mértékű kozmogóniai szerepet, mint általánosan a templom más környező kisebb-nagyobb népek gondolkodásában, nem játszott. Teológiailag magától értetődően Isten nagyobb a Templomnál, a templomépületnél, a hatalmas Istent senki nem kényszerítheti egy sötét szentély cellájába (1Kir 8,27), cselekvését semmiféle rétegzett és minősített térrendezés (szent, szentebb és legszentebb terület) nem gátolja, azonban az ókorban (is) az istenségek és templomaik különleges viszonyrendszerben álltak egymással. Az is tagadhatatlan, hogy minden templom a tér, a föld, a világ(mindenség) *értelmezésében és tagolásában* még néhány évszázaddal ezelőtt is rendkívül fontos szerepet játszott. Miért tagadnánk és tagadjuk a *templom* teológiailag tiszta jelentőségét, hitéletünk szempontjából betöltött meghatározó szerepét mint az istentisztelet minősített helye (mivel az istentiszteletnek van meghatározott és minősített ideje is!), ha pl. egyes *nem vallási* jelképeknek, térszervezeteknek, emlékműveknek pedig akár túlzó jelentőséget is tulajdonítunk, ill. meghatározott módon akár törvényi védelemben is részesítjük őket? Attól, hogy templomunkat védjük, szeretjük, gondozzuk, ott a viselkedésformáknak határt szabunk stb., még nem esünk abba a hibába, hogy babonás módon Istent azonosítjuk a templommal vagy a templomot isteni attribútumokkal ruházzuk fel. Nem törvényszerű, hogy egy település legigénytelenebb épülete sok helyütt a (református) templom le-

gyen, ahol megszokásszerűen lóg a pókháló, ujjnyi vastag a por, és hervad – ha nem rohad – a virág az úrasztalán. Másutt ilyen nem fordul(na) elő (vö. Hag 1,2–4).

A kérdéskörhöz még annyit hozzá kell tennünk, hogy Izráel számára a templomépítés szükségszerű is volt. A vallásfenomenológiai, vallástörténeti kutatások elmondják és bizonyítják, hogy a társadalmi formák és a vallási struktúrák bonyolult összefüggésrendszerben, szimbiózisban élnek együtt. Természetesen nehéz megmondani, hogy mikor, melyik motiválja a másikat, de a kettő konvergenciája egyértelmű. Teológiailag pedig Isten akaratát, parancsát, engedélyét és kiválasztásának felismerését is mindenképpen figyelembe kell vennünk.

A fogság alatt és a fogság után sincs arra törekvés, hogy a Jeruzsálemi Templomot ne építsék újjá, habár az odaszánás és az elköteleződés a fogság utáni realitások tükrében sokszor lankadozott, valamint az emberi, felületes magatartás is megjelent az Istenhez való viszonyulásban, amely legfontosabb kifejeződése a kultusz (lásd pl. Haggeus és Malakiás működését). A fentiekből következik, hogy Izráel fogság utáni helyreállításának éppúgy fontos tényezője a Templom, mint az exilium előtt az abban folytatott szinkretista kultusz, valamint a Templom elfoglalása és lerombolása.

Valahol érthető az a vak, ill. inkább elvakult bizalom, amit e vészterhes történelmi időben a mindeddig megmaradt, de lassan sorra kerülő Júda királysága és annak népe képvisel, mond és megtestesít. A Templom sérthetlensége és biztonsága az ókori világ gondolkodása szerint Isten sérthetlenségével és saját biztonságukkal függött össze. Isten azonban valami olyan hatalmas és nagy kijelentés, önfeltárukozás közlésére készül, amely teológiatörténeti fordulattá lesz: *Isten az idegen földön is ÚR*. Jeruzsálem pusztulása, népe deportálása nem jelenti a szövetséges Isten végét, ahogyan ez minden más kultúrában és vallásban honos gondolat volt. Ehhez azonban a fogságnak is be kellett következnie, hogy Ezékiel lássa, Ézsaiás hirdesse a még pogány földön is ható és cselekvő Istent, aki Izráel URa.

A Templomba vetett hamis hit hátterében (7,1–15) talán ott lehet az Ézs 37,33–35 félreértelmezése is, ahol az ÚR korábban megígérte, hogy *Asszíriától megkíméli Jeruzsálemet „önmagamért, meg szolgálomért, Dávidért”*. Ezen gondolkozás mögött húzódik meg az is, hogy Isten a *saját érdekében* mindenképpen meg kell hogy mentse *saját népét*, kettejük túléléséhez erre van szükség. Isten létezése azonban nincs népéhez kötve. Éppen ebből fakadóan vak és elvakult a hit, hogy amíg az *ÚR temploma* áll és az etikai-erkölcsi következményekkel nem járó, önjáró kultusz fennáll, addig nem érheti őket semmi baj (vö. Mík 3,11–12) – a dolog másik oldala azonban igaz: végső soron a Templom pusztulása lett az ország pusztulásának és sokak elhurcolásának mérföldkövévé.

A szakasz nem rendelkezik külön, pontos datálással. Nem lehet tudni, hogy micsoda, ill. milyen ünnep/alkalom szolgált keretet Jeremiásnak, hogy beszédét a templomkörzet egyik kapujánál elmondja. Figyeljük meg: Jeremiás beszéde tulajdonképpen nem a Templom ellen, hanem a Templomba menő, majd a Templomban kultuszt végző emberek gyakorlata ellen szól. Részben olyan szavak és problémák kerülnek elő, amelyeket korábról már ismerünk, és amit Jeremiás általában a *hazugság/hazug* szavakkal jellemez. Isten népe legnagyobb bűne, hogy nem a szövetség igéi, Isten útmutatása (*Tórája*) szerint él, ezért nem méltó az ÚRhoz. Mindezt még az *ÚR temploma* háromszori vagy sokszoros gajdolósa sem fedi el. E „*hazug szavakra*” következnek a megmaradás feltételei és ígérete (7,5–7). Isten törvényétől, de az ősök magatartásától (útjától) is eltértek. Újból előjön a jellemző jeremiási gondolatmenet!

Az ősoktól eltérő állapot leírásának folytatását (7,8–11) a hangsúlyos és félreérthetetlen *íme ti* (הנה אתם) vezet be. A versek sorra veszik Isten népe bűneit, amelyek lényege tulajdonképpen az, hogy nem csupán Isten elkötelező szavát, hanem Istent magát nem veszik semmibe. A hamis cselekedetek hamis kultusszal járnak karöltve. Izráel olyan *más* isteneket követ, akiket nem is ismer valójában. Ez a magatartás is mutatja az odáig vezető út hatalmas tévedéseit, valamint a vészterhes időben való kapkodás és átgondolatlanság általános emberi jellemvonását. Az ÚR pedig kijelentette önmagát népének, *ismerték és ismerhették* Őt. Majd mindezek után még van merészsége és bátorsága odamenni a hűtlen népnek és megállni „*arcom, szímem előtt*” (לפני), az Ő nevérol nevezett Házban, hogy mintegy közölgék Istennel: megszabadultak. Ezek után pedig folytatnak mindent tovább úgy, ahogyan eddig cselekedtek. Az ÚR szájából itt hangzik el a hatástörténetében is fontos mondat: a Templom „*rablók barlangjává*” lett (vö. Mt 21,13; Mk 11,17; Lk 19,46), azaz többé nem felel meg annak, ami a templom, a szenthely feladata lenne: hogy az áldás, a bűnbocsánat, az imádság, a magasztalás, a menekvés (*azilum*) tereként Isten és népe találkozási helyeül szolgáljon. A Jeruzsálemi Templomban most a „*tóratörők*” kísérelnek meg megbűjni. Jeremiás ábrázolása szerint csalás és álca az, amit Isten szolgálatával tesznek, azaz visszaélnak vele (*abúzus*).

A 12–15. versekben a próféta párhuzamot húz a silói szentély és a Jeruzsálemi Templom sorsa között. Isten egykor megette, hogy engedetlenség miatt elvetette Silót (ahol szintén őrizték a frígládát), akkor most is megteheti, hogy Jeruzsálemmel, az ottani szentéllyel így cselekedjen. Siló példájából okulhatna Jeruzsálem, pedig az ÚR hívta népét, ők nem hallgattak rá. Isten képes a saját nevére nevezett hellyel is elbánni, Izráelt pedig elvetni, eldobni a saját színe elé (Ám 9,1–4; Bétellel kapcsolatban lásd: Ám 3,14–15).

Ábrahám és Mózes közbenjárása jut eszünkbe, amikor Isten azt parancsolja Jeremiásnak, hogy ne esdekeljen a népért (7,16–20), mivel apák, fiak és asszonyok illegitim, helytelen kultuszt, azaz istentiszteletet gyakorolnak, az *ég királynőjének* finom, ízletes, általában édes áldozati süteményeket (פנינים), más isteneknek italáldozatot adnak, ill. mutatnak be (*oblatio, libatio*), előttük tömjénfüsttel mint jó illattal kedveskednek – ahogyan ez általános gyakorlat volt „Júda városában és Jeruzsálem utcáin” (vö. Jer 7,17.34; 44,15–30). Az „istenek etetése és itatása” abból a célból történt, hogy mindezért az „áldozati adományért” az így eltartott és kedvében megnyert istenség segíteni fog az embernek. Ezzel önmaguknak okoznak gondot, mivel Isten haragja kiárad, mindent és mindenkit elér. Attól Ő nem lesz néma és béna, hogy annak tartják.

A vallástörténeti kutatás eredményei szerint a Kr.e. IX–VII. században a térségben különösen felerősödött az *éjszakai égítések*, különösen a háráni holdisten kultusza, a vallások általános *szolarizáció*n mentek keresztül (vö. pl. 2Kír 21,3kk.; 23,5; Jer 8,2; 19,13; 32,29; Ez 8,16). Az ÚR mellett időközönként egy-egy női istenség tiszteletével is számolnunk kell a népi-családi kegyesség szintjén, de vészterhes időkben a szinkretizmus még a hivatalos templomi kultuszt is elérte (Ez 8: bálványimádás, Tammúz siratása, napimádat). Az Esthajnalcsillag (Vénusz) képében tisztelt Istár (Inanna, Astarte, Venus stb.) mint az *ég királynője* népszerű kultuszát minden más szinkretista jelenséggel együtt a *deuteronomista reform* a tiszta és kizárólagos יהוה-tisztelet érdekében igyekezett megszüntetni.

A Jer 7,18 szerint ezen új és általános elterjedt szokásokban az egész család buzgón részt vett, akik a csillagistenséget megjelenítő, leképező feltehetőleg csillag alakú sütemény sütöttek (Jer 7,18; 44,19; vö. Ám 5,26 פנין bizonytalan olvasat; a különböző alakokra formázott édes, mézes sütemények mint áldozati adományok sütése számos vallásban ismeretes), amit az utcákon körmenet formájában körbehordoztak. A Jer 44,17-18 szerint a nép Jeremiást mint a deuteronomista tanítást képviselő prófétát azzal vádolja, hogy amióta abbahagyták az *ég királynőjének* szóló tömjénezést és italáldozat bemutatását, azóta megy rosszul a soruk, mert korábban jóllaktak, jól éltek, biztonságban voltak. Gondolkodásuk szerint azért jött rájuk a Kr.e. VII–VI. század nagy veszedelme, mivel a nevezett kultuszt abbahagyták – míg Jeremiás és társai ezt pontosan fordítva látják és értelmezik.

Textus: Jeremiás 7,1–11

Jeremiás az erődítményszerű Jeruzsálemi Templom szentélykörzetének egyik bejárati kapujában áll. Emberek igyekeznek felfelé és befelé, hogy ezen a kiválasztott, megszentelt, azaz minősített helyen Istennel találkozzanak és istentiszteletet végezzenek. Az istentisztelet mindig a közösség és az egyén Isten elé járulása, az Istennel való találkozás helye és ideje, ahol Istent magasztaljuk és az áldások Kútfejének kiáradó kegyelmét

kapjuk. Jeremiás korában egy félreértett istentiszteleti gyakorlattal találkozunk, sőt talán mi magunk is sokszor félreértjük, hogy mi végre és miatt van istentisztelet. Miattunk és értettünk istentisztelet, hogy háladatosságunk minden időben és körülmény között nyilvánvalóvá legyen. *A helyes istentisztelet háladatosságból születik.* Mi miatt érzett hálából születik a helyes istentisztelet? Nézzük meg, hogy Jeremiás igehirdetése mit rótt fel a kortársaknak, és ez mire tanít bennünket!

1. A bűnbocsánat miatti hálából

Jeremiás templombeszédében pontosan az hangzik el, hogy Isten népe nem az önjobbítás, megtérés szándékával és lelkületével közelít Istenhez. Isten azt mondja, hogy az előfeltétel az, hogy előbb megjobbítják útjukat és tetteiket, majd akkor jöhetnek fel az Úr házába. Ott kell lenni annak az örök, lankadhatatlan akaratságnak és szándéknak, hogy az ember teremtmény, véges, por és hamu. Isten tisztátalan és hamis szándékkal nem közelíthet, ahogyan korábban pl. Nádáb és Abíhú, Hofni és Fineás vagy akár Anániás és Szafira (3Móz 10,1kk.; 1Sám 2,11kk.; ApCsel 5,1kk.) elvetemülten, önelégülten, kellő ön- és Isten-ismeret hiányában közelített. Jeremiás korában sem élték át a bűnbocsánat miatti hálát, ezért nem született meg az Isten magasztalására szolgáló helyes istentisztelet.

2. A bizalom miatti hálából

A bizalmatlanság az emberiség történetének állandó jelensége. Ma sűrűn beszélünk ún. bizalmi indexekről az együttélés számos területén. Jeremiás korában, a nagy fenyegetettség és veszélyes kiszolgáltatottság idejében igazából Isten iránti bizalom nélkül, ill. bizalmatlanul mentek fel az Úr házába istentiszteletet végezni. De ki tud igazán kérni, könyörögni, bűneit megvallani, Isten elé állni Isten iránti bizalom nélkül? Anélkül a bizalom nélkül, hogy Isten nem töri össze, nem pusztítja el, anélkül a bizalom nélkül, hogy Isten meghallgatja az imádságot, elfogadja a szívbeli sóhajt, vigaszt ad a lelki-testi fájdalmakra, utat mutat a sötét kiúttalanságok és zsákutcamenetek között? Jeremiás korának és kortársainak bizalmatlanságát mutatja az is, hogy nem tudták, nem akarták, nem merték útjaikat megjobbítani, azaz Isten szerint élni. Isten szerint élni csakis Isten iránti bizalomból lehet. Ez a bizalmatlanság tönkretette – mint látjuk – az emberi együttélést, de a helyes istentisztelet sem született meg. Mi hogy állunk a bizalom miatti hálával? Isten rámutat, hogy az ősokeket is Ő hordta, vezette, vette körül ajándékaival.

3. A szabadítás miatti hálából

Igénkben továbbmenve láthatjuk, hogy az istentisztelet és a szabadítás, a szabadítás és az istentisztelet mennyire szorosan összefügg. Istentiszteletünk mindenkor a megszabadításért érzett hálából fakad – szabadon, nem kényszerből. A szabadítást érezzük a bűnből való szabadulás kapcsán, de ugyanúgy mindenféle szorult élethelyzetben, a szabadító Isten műve, hogy kirendel mindent a maga idejében, amire nekünk szükségünk van. A szabadítás az új lehetőségek Isten általi kinyitása és odaajándékozása. Jeremiás korában a nép saját magát véli megszabadítani, megmenteni nyomorúságaiból – vajon az ember saját tervei, akarata és cselekvése által képes-e önmagát megszabadítani? „*Én nyomorult ember! Ki szabadít meg ebből a halálra ítélt testből?*” (Róm 7,24) – kérdezi Pál apostol. Csakis Isten! „*Az Isten irgalmára kérek tehát titeket, testvéreim, hogy okos istentiszteletként szánjátok oda testeteket élő és szent áldozatul, amely tetszik az Istennek; és ne igazodjatok e világhoz, hanem változzatok meg értelmetek megújulásával, hogy megítélhessétek: mi az Isten akarata, mi az, ami jó, ami neki tetsző és tökéletes.*” (Róm 12,1)